

บทที่ 7 วังรามันท์

ภูมิหลังการสืบเชื้อสายในวังรามันท์

เมืองรามันท์เป็น 1 ใน 7 หัวเมืองที่เกิดจากการแบ่งเมืองปัตตานี ในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ผู้ปกครองเมืองรามันท์ เป็นตำแหน่งพระยาเมืองที่ได้รับแต่งตั้งจากเจ้าเมืองสงขลา (เถียนจ๋อง) พระยาเมืองคนแรก ได้แก่ ส่วนมาไซ เมื่อถึงสมัยเจ้าเมืองสงขลา (เถียนเล้ง) พระยารามันท์ (ส่วนมาไซ) ถึงแก่กรรม เจ้าเมืองสงขลา (เถียนเล้ง) ได้แต่งตั้งส่วนกูโน บุตรพระยารามันท์ (ส่วนมาไซ) เป็นพระยาเมืองรามันท์ และในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่วนกูโนถึงแก่กรรม จึงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งบุตรของส่วนกูโน เป็นพระยารัตนภักดีศรีราชบดินทร์สุรินทรวงศา (ส่วนติมน) พระยาเมืองรามันท์ โดยให้หลวงรายนภักดี (ส่วนยาสง) บุตรส่วนติมน เป็นพระณรงค์วิงศา ผู้ช่วยราชการพระยาเมือง เมื่อถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งส่วนยาสงเป็นพระยาเมือง และพระณรงค์วิงศา (ส่วนมาไลยาวอ) เป็นผู้ช่วยราชการ จนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งส่วนเลอบะ (บุตรส่วนยาสง) เป็นหลวงรายนภักดี ผู้ช่วยราชการ จนกระทั่งส่วนยาสงถึงแก่อนิจกรรม หลวงรายนภักดี (ส่วนเลอบะ) จึงได้รับการแต่งตั้งเป็นพระยาเมืองคนต่อมา แต่หลวงรายนภักดี (ส่วนเลอบะ) มิได้เอาใจใส่ราษฎรเท่าที่ควร อีกทั้งยังสร้างความเดือดร้อนให้กับชาวรามันท์ ดังปรากฏอยู่ในคำร้องเรียนที่มีไปยังเจ้าเมืองสงขลาและเจ้าเมืองสงขลาได้ส่งข้อร้องทุกข์ไปยังกรุงเทพฯ ซึ่งแยกเป็นประเด็นหลัก ๆ ได้ดังต่อไปนี้

1. การเก็บส่วยและภาษีต่าง ๆ เป็นไปอย่างไม่ยุติธรรมและกดขี่บังคับราษฎร กล่าวคือในการเก็บส่วยต้นไม้เงิน ต้นไม้ทอง ซึ่งกำหนดเก็บ 5 ปี 2 ครั้ง ในปีหนึ่ง ๆ ราษฎรมักจะถูกเรียกเก็บหลายครั้ง เพราะคนที่พระยาเมืองรามันท์ (ส่วนเลอบะ) แต่งตั้งให้เป็นแม่กองไปเก็บส่วยบางครั้งยังเก็บส่วยไม่เสร็จ ก็ถูกเรียกกลับมาใช้งานด้านอื่น คนใหม่ก็ถูกส่งออกไป ซึ่งเริ่มเก็บส่วยจากราษฎรใหม่หมด ราษฎรทนการกดขี่ไม่ไหวจึงยอมให้เก็บภาษี

ต่าง ๆ อาทิเช่น 'เข้าน้ำมันดิน' ไม่มีมาตราชี้ ดวง วัดเป็นเกณฑ์แล้วแต่ช่วงกำหนดเอาตามความพอใจ (สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าดำรงราชานุภาพ กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, ร.ศ.124 อ้างถึงใน พรรณงาม เง่าธรรมสาร, 2519: 58).

2. การเกณฑ์ราษฎรไปทำธุรกิจต่าง ๆ ให้เจ้าเมือง มักกินระยะเวลาอันเป็นเหตุให้ราษฎรไม่มีเวลาทำมาหากิน เช่น การเกณฑ์ราษฎรไปจับช้างเถื่อน ใช้เวลา 3-4 เดือน หรือการเกณฑ์ราษฎรไปทำนาของเจ้าเมือง กว่าจะเสร็จก็พันฤดูทำนาไปแล้ว

3. หลวงรายากิติ (ส่วนเลอบะ) และพวกพ้อง มักใช้อำนาจล้นแกล้งราษฎรให้ได้รับความเดือดร้อนในการทำมาหากินโดยวิธีการต่าง ๆ เช่น ดอนช้างซึ่งไม่ได้จับมาประจำการมาไว้ใกล้ไร่นาของราษฎร แล้วปล่อยให้ช้างเหล่านั้นบุกรุกเข้าไปทำความเสียหายแก่พืชผล ดังข้อความที่เขียนร้องเรียนว่า

...เวลาเข้า (ข้าว) ราษฎรในนาตั้งกอง หรือออกรวง ช้างของผู้ว่า และของรายากิติ ผู้ช่วย แกล้งซี แกล้งปล่อยให้กินเข้าตามในนาของราษฎร จะต้องฟ้องร้องต่อผู้ใดก็ไม่ได้ เจ้าของไร่นาจะยิก (ไร่) ไร่ช้างนั้นก็ไม่ได้ ถ้าช้างนี้มีบาดแผล หรือไม่มีบาดแผล ก็ภาโปลับใหม่ ลงเอาเงิน เป็นเงินหกสิบเหรียญบ้าง แปดสิบเหรียญบ้าง ชักโคกระบือบ้าง...("รายวันราชการลับของพระยาสุโขม ที่ 156", ร.ศ.120. อ้างถึงใน พรรณงาม เง่าธรรมสาร, 2519: 58).

4. พวกพ้องพระยารามันห์ ใช้อำนาจกดขี่ข่มเหงราษฎรในทุกที่ ตามแต่จะมีโอกาส เช่น หลวงรายากิติ (ส่วนเลอบะ) หรือป่าวพระยารามันห์ (ส่วนยาฮง) พอใจลูกสาวราษฎรคนใด ก็ให้ไปจุดคร่า (พรรณงาม เง่าธรรมสาร, 2519: 58).

นอกจากนี้หลวงรายากิติ (ส่วนเลอบะ) ได้สั่งให้ฆ่าคนโดยเจตนา ดังมีเรื่องเล่าว่าชาวบ้านแบกขนุนเนื้อดีจะนำไปให้หลวงรายากิติ ในระหว่างทางพบกับผู้หญิงท้องแก่ซึ่งอยากรับประทานขนุนชายผู้นั้นจึงแบ่งขนุนส่วนหนึ่งให้ เมื่อนำขนุนที่เหลือไปให้หลวงรายาท่านถามถึงสาเหตุที่ขนุนถูกผ่าไป ชายผู้นั้นได้เล่าความจริง หลวงรายา (ส่วนเลอบะ) จึงสั่งให้คนไปนำผู้หญิงคนนั้นมาแล้วสั่งให้ฆ่าท้องหญิงคนนั้นดูว่ามีขนุนอยู่ในท้องจริงหรือไม่ ยิ่งกว่านั้นหลวงรายากิติ (ส่วนเลอบะ) ยังได้สั่งฆ่าคนตามใจชอบอีก โดยนำบริวารออกไป

กลางทุ่งนาแล้วให้คนส่วนหนึ่งปีนขึ้นไปบนต้นมะขาม จากนั้นท่านได้ถามคนที่เหลืออยู่ข้างล่างว่าพวกนี้เป็นคนหรือเปล่า ไม่ว่าคำตอบจะเป็นเช่นใด หลวงรายนาก็คดี (ส่วนเลอบะ) ก็สั่งให้ยิงคนใดคนหนึ่งตาย (ละออ บุญมี, (สัมภาษณ์) 1 ตุลาคม 2536)

ในที่สุดรัฐบาลได้จับหลวงรายนาก็คดี (ส่วนเลอบะ) และส่งไปรับโทษที่กรุงเทพฯ แต่ชาวบ้านเชื่อว่าหลวงรายนาก็คดี (ส่วนเลอบะ) ถูกจับไปถ่วงน้ำทะเล ส่วนบุตรชายของหลวงรายนาก็คดี (ส่วนเลอบะ) ชื่อส่วนมัดชอบเล่นการพนัน และมีหนี้สินมากมายได้หนีไปรัฐไทรบุรี สำหรับบุตรสาวชื่อส่วนหยิน ได้สมรสกับหลวงศรีราชบดินทร์ (ส่วนมะ) บุตรพระยารัตนาก็คดีกับนางซีติเมาะและเป็นผู้รับมรดกของบิดาก็ได้ขายวังของหลวงรายนาก็คดี (ส่วนเลอบะ) ให้แก่ นางนุ้ย มุสิกวัฒน์ เนื่องจากแพ้การพนัน

พฤติกรรมของหลวงรายนาก็คดี (ส่วนเลอบะ) ใช้อำนาจไปในทางที่มีชอบ ส่งผลให้ราษฎรได้รับความเดือดร้อน ราษฎรบางส่วนจึงได้อพยพไปอยู่เมืองอื่น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงแต่งตั้งพระยารัตนาก็คดี (ส่วนมาลาแลยาวอ) ซึ่งเป็นหลานของหลวงรายนาก็คดี (เนื่อง มุสิกวัฒน์ (สัมภาษณ์), 28 สิงหาคม 2536) เป็นเจ้าเมืองรามันห์แทน จนเข้าสู่สมัยการปฏิรูปการปกครองมณฑลเทศาภิบาล อิทธิพลของเจ้าเมืองรามันห์จึงค่อย ๆ ลดลง

เมื่อพระยารัตนาก็คดี (ส่วนมาลาแลยาวอ) เป็นเจ้าเมืองรามันห์ได้สร้างวังขึ้นใหม่ ชาวบ้านจึงเรียกว่าวังใหม่ (โกตาบารู) หรือวังรามันห์ใหม่ มีพื้นที่มากกว่าบริเวณวังรามันห์เดิมถึง 4 เท่า ตัวอาคารเป็นเรือนไทยมุสลิมติดต่อกันประมาณ 4-5 หลัง มีชานและทางเดินเชื่อมต่อกันตลอด ใต้ถุนวังสูงใช้เป็นที่เลี้ยงช้าง แต่ในปัจจุบันสภาพวังทรุดโทรมมาก เมื่อประมาณ 20 ปีที่แล้ว เจ้าของวังได้ยกส่วนที่ชำรุดออกทำให้เหลือตัวอาคารเล็กลง

เนื่องจากพระยารัตนาก็คดี (ส่วนมาลาแลยาวอ) มีฐานะร่ำรวยเป็นที่เคารพนับถือของคนทั่วไปท่านได้บริจาคที่ดินสร้างโรงเรียนโกตาบารูรัตนผดุงวิทยาและสร้างมัสยิดเป็นต้น วังรามันห์จึงเป็นทั้งสถานที่ว่าราชการ พบปะผู้คนและเป็นศูนย์รวมของคนในท้องถิ่น ชาวรามันห์รักใคร่พระยารัตนาก็คดีเพราะท่านเอาใจใส่ดูแลประชาชน ราษฎรที่ไม่มีที่อยู่อาศัยก็สามารถไปอาศัยอยู่ในวัง โดยทำงานหรือทำนาให้เจ้าเมืองเป็นการแลกเปลี่ยน วังรามันห์จึงเป็นสถานที่พักพิงของผู้คนสัญจรผ่านมาหรือคนที่มาทำธุระที่เมืองรามันห์หรือคนที่ต้องการเดินทางไปเมืองยะลา แต่ไม่มีที่พักก็สามารถมาพักค้างแรมที่วังรามันห์ได้ (เนื่อง

มุสิกวัฒน์ (สัมภาษณ์), 28 สิงหาคม 2536) ในเรือนครัวของวังรามันท์จะมีหม้อหุงข้าวใบใหญ่ 2 ใบ โดยจะหุงข้าวไว้ตลอดเวลาเพื่อให้แขกที่มาพักแรมได้รับประทานอาหาร (ต่วนอาชียะห์ (สัมภาษณ์), 10 เมษายน 2538) นอกจากนี้ภายในวังยังประกอบพิธีทางศาสนาที่สำคัญได้แก่พิธีเข้าสูหนัด ซึ่งจัดงานค่อนข้างใหญ่โต มีมโหรีศพแสดง 3 วัน 3 คืน หรือ 7 วัน 7 คืน ชาวบ้านและคนต่างถิ่นต่างมาร่วมงานกันมาก โดยนำอาหารมาให้ทาน และจะช่วยกันจัดงาน อีกทั้งยังมีพิธีเจาะหูแก่บุตรสาวของพระยารัตนภักดีคือต่วนอาชียะห์ เป็นต้น

บุคลิกของพระยารัตนภักดีเป็นคนผิวขาวรูปร่างสูงโปร่ง นิสัยโอบอ้อมอารี เป็นที่รักของคนในท้องถิ่น ชอบสูบฝิ่น (เนื่อง มุสิกวัฒน์ (สัมภาษณ์), 28 สิงหาคม 2536) มีภรรยา 2 คนคือนางชิตีเมาะห์ เป็นภรรยาคนแรก มีบุตรด้วยกัน 4 คน ได้แก่ หลวงศรีราชบดินทร์ (ต่วนมะ) ส่วนอีก 3 คนเป็นผู้หญิงและได้เสียชีวิตขณะยังเยาว์ เมื่อนางชิตีเมาะห์ถึงแก่กรรม พระยารัตนภักดีจึงแต่งงานกับเจ๊ะเมาะห์ มีบุตรคนเดียวคือต่วนละมะจะ เสียชีวิตตั้งแต่เด็กจึงได้นำนางนิมะมาเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรม (ภาพที่ 37 หน้า 126)

สำหรับบุตรชายคนเดียวของพระยารัตนภักดี (ต่วนมาลาแลยาวอ) คือ หลวงศรีราชบดินทร์ (ต่วนมะ) ได้สมรสกับต่วนหยินแต่ไม่มีบุตร ได้ขอเด็กผู้หญิงชื่อเจ๊ะมะ มาเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรม และส่งไปศึกษาต่อที่รัฐปีนัง ประเทศมาเลเซีย ต่อมาหลวงศรีราชบดินทร์ (ต่วนมะ) หย่าร้างกับต่วนหยินแล้วได้นำเจ๊ะมะมาอุปการะและกลายเป็นภรรยาของหลวงศรีราชบดินทร์ มีบุตรหญิง 1 คนคือ ต่วนอาชียะห์ เมื่อเจ๊ะมะถึงแก่กรรมหลวงศรีราชบดินทร์ (ต่วนมะ) ได้ภรรยาใหม่ คือนางชิตีเมาะห์ และมีบุตรชาย 1 คนคือ ต่วนละมาจะหรือต่วนกะจิ หลวงศรีราชบดินทร์ (ต่วนมะ) เสียชีวิตในปี พ.ศ. 2487 และอีก 3 ปีต่อมา ต่วนละมาจะ ก็เสียชีวิตลงในปี พ.ศ.2490 ด้วยโรคไข้ทรพิษ

หลวงศรีราชบดินทร์ (ต่วนมะ) ได้ทำพินัยกรรมไว้กับกำนันโกตาบารูให้ช่วยดูแลทรัพย์สินแทนต่วนอาชียะห์ซึ่งขณะนั้นอายุเพียง 8 ขวบ ในที่สุดทรัพย์สินสมบัติจึงถูกโกงไปเกือบหมด คงเหลือเพียงตัววางกับพื้นที่เพียงเล็กน้อย (บุญเลิศ บุญมี (สัมภาษณ์), 1 ตุลาคม 2536)

ส่วนอาชียะฮ์ แต่งงานครั้งแรกกับต่วนกุเลาะ ลงขัน หลานพระยาเมืองยะลา ไม่นานก็เลิกร้างกันไป และได้แต่งงานครั้งที่ 2 กับต่วนสุหลง สะบูโด หลานพระยาสายบุรี มีบุตรด้วยกัน 1 คน คือต่วนมะและหย่าร้างไปในที่สุด ต่อมาได้แต่งงานใหม่กับนายประพันธ์ อัจฉริยะ เชื้อสายของวังยะหริ่งปัจจุบันทำงานเป็นสันติบาลที่จังหวัดสตูล มีบุตรด้วยกัน 2 คน ได้แก่ จ.ส.ต.เกษม อัจฉริยะ และนายประเสริฐ อัจฉริยะ ส่วน จ.ส.ต.เกษม สมรสกับ นางรุ่งทิวา และมีบุตรด้วยกัน 3 คนคือ ด.ช.สุรียา อัจฉริยะ ด.ช.สุไลมาน อัจฉริยะ และ ด.ช.รุสดี อัจฉริยะ เชื้อสายของเจ้าเมืองรามันห์ แม้จะมีจำนวนคนไม่มาก และไม่มียศบาททางการเมืองใด ๆ ในปัจจุบัน แต่ความสัมพันธ์ทางการแต่งงานระหว่างเชื้อสายวังรามันห์ วังยะลาและวังยะหริ่งช่วยกระชับความสัมพันธ์ทางเครือญาติของวังทั้งสามให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

การวางแผนผัง และการใช้พื้นที่ภายในวัง

การวางแผนผังวังแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ตัววัง และห้องครัว (ภาพที่ 38 หน้า 127)

ตัววัง

ภายในตัววังแบ่งเป็น 4 ส่วน คือ ห้องโถง ห้องนั่งเล่น ห้องเก็บของพระราชทาน และห้องนอนของพระยารัตนภักดี (ต่วนมาลาแลยาวอ) (ภาพที่ 39 หน้า 128)

เมื่อก้าวขึ้นบันไดวังด้านหน้าจะพบชานเชื่อมระหว่างตัววังกับห้องครัว ตัววังปรากฏอยู่ทางซ้ายมือ ก้าวเข้าไปจะพบห้องโถงขนาดใหญ่ใช้เป็นที่ออกจากราชการของพระยาเมืองรามันห์ (ต่วนมาลาแลยาวอ) และเป็นที่ยืนแขก ทางปีกซ้ายของห้องโถงมีห้องนั่งเล่น ซึ่งใช้เป็นที่รับแขกและรับประทานอาหารร่วมกันกับบุคคลสำคัญ เช่น ข้าหลวงในกรุงเทพฯ ปีกซ้ายของห้องนั่งเล่นเป็นห้องเก็บของพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภายในห้องมีตู้เก็บของพระราชทานเพียงใบเดียว เมื่อก้าวออกมาจากห้องเก็บของพระราชทานจะพบห้องนั่งเล่นและเดินออกมาจากห้องนั่งเล่นพบห้องนอนพระยารัตนภักดี (ต่วนมาลาแลยาวอ) ภายในห้องมีหีบใส่ของสมัยก่อน และชิ้นส่วนเตียงของพระยารัตนภักดี

(ส่วนมาลาแลยาวอ) วางระเกะระกะ เต็มไปด้วยฝุ่นและหยากไย่ ห้องนี้ถูกปิดตายลึกลับ
กฎเกณฑ์ตลอดเวลา โดยตัวอาชียะห์เป็นผู้เก็บรักษากฎแฉเพียงผู้เดียว

ห้องครัว

เมื่อก้าวออกมาจากตัววัง จะพบห้องครัวปรากฏอยู่ด้านหน้า ภายในห้องครัวมี
เครื่องครัวทั้งสมัยเก่าและใหม่ วางคละเคล้ากันอย่างไม่เป็นระเบียบ แต่ภายในห้อง
ปราศจากหยากไย่และฝุ่นละอองซึ่งแสดงให้เห็นถึงการดูแลเอาใจใส่และนิสัยใจคอของผู้อยู่
อาศัยได้เป็นอย่างดี

รูปทรงและวัสดุที่ใช้

วังรามันห์สร้างโดยช่างในท้องถิ่น สมัยพระยารัตนภักดีในสมัยพระบาทสมเด็จพระ
พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลักษณะรูปทรงของวังสร้างด้วยไม้ทั้งหลังชั้นเดียวเป็นเรือนไทย
มุสลิมใช้ศิลปกรรมท้องถิ่น ดังนั้นลักษณะวังจึงไม่แตกต่างไปจากบ้านเรือนไทยมุสลิม ทั่วไป
(ดูภาพหน้า 40 หน้า 128)

รายละเอียดเกี่ยวกับองค์ประกอบของวัง

1. เสา มีทั้งหมด 36 ต้น วัตถุประสงค์โดยรอบประมาณ 1 เมตร 20 เซนติเมตร สูง 2
เมตร มองจากทางเดินเข้าวังจะเห็น 2 เสารองรับน้ำหนักจากเสาไม้ชายคาซึ่งอยู่ทางบันได
ซ้ายมือ โดยรองรับน้ำหนักด้านละ 1 เสา เสาเหล่านั้นสร้างจากไม้เนื้อแข็ง โดยเฉพาะไม้
หลุมพอและไม้ยางเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยม ปัจจุบันมีร่องรอยของปลวก บางแห่งได้รับการซ่อม
แซมโดยใช้นุ่นขาวโบทับ
2. เสาตอหม้อ เป็นฐานรองรับน้ำหนักเสากลางบ้าน วัตถุประสงค์โดยรอบประมาณ 1
เมตร 50 เซนติเมตร สูง 2 เมตร 20 เซนติเมตร (วัดจากรานเสา) ฐานเสาก่ออิฐถือปูนสูง 50
เซนติเมตร ปัจจุบันได้รับการซ่อมแซมเช่นเดียวกับเสาอื่น ๆ

3. บ้านโต แบ่งเป็น 3 ด้าน คือด้านซ้าย ด้านขวา และด้านหลัง

ด้านซ้าย มีการอาบปูนที่พื้นก่อนถึงตัวบ้านโต เพิ่งได้รับการซ่อมแซม กว้างประมาณ 2 เมตร ยาวประมาณ 1 เมตร 50 เซนติเมตรเมตร ตัวบ้านโตมี 5 ชั้น ทำด้วยอิฐ ปัจจุบันได้รับการซ่อมแซมจนอยู่ในสภาพดี

ด้านขวา มีร่องรอยชำรุด อิฐอยู่ในสภาพทรุดโทรม ยังไม่ได้รับการซ่อมแซมมีบ้านโต 5 ชั้น

ด้านหลัง เป็นบ้านโตไม้ มี 4 ชั้น ไม้ยังอยู่ในสภาพดี

4. พื้นวัง ทั้งตัววังและห้องครัวเป็นไม้ ลักษณะการปูพื้นวางเรียงธรรมดา ไม้ไม้ได้ทาสี ยังอยู่ในสภาพดี

5. ประตู วังรามันห์มีประตู 3 ประเภท ได้แก่ ประตูห้องโถง ประตูห้องนั่งเล่น และประตูห้องนอนพระยารัตนภักดี (ส่วนมาลาแลยาวอ) ประตูส่วนใหญ่สร้างจากไม้ตะเคียน

ประตูห้องโถงเป็นบานเปิดธรรมดา แบ่งเป็น 2 ส่วนเท่า ๆ กันไม่มีลวดลาย กว้างประมาณ 1 เมตร ยาวประมาณ 1 เมตร 70 เซนติเมตร

สิ่งของและเครื่องใช้ในวัง

การที่วังรามันห์ เป็นที่อยู่อาศัยและที่ทำงานของพระยารามันห์ (ส่วนมาลาแลยาวอ) ซึ่งมีความเจริญรุ่งเรืองในช่วงระยะเวลาหนึ่ง มีลูกหลานและเครือญาติอาศัยอยู่มาก ย่อมมีสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นพอสมควรสิ่งของเหล่านี้ในปัจจุบันส่วนหนึ่งยังคงอยู่ที่วังรามันห์ อีกส่วนหนึ่งขายทอดตลาดและมอบให้ผู้อื่น สิ่งของเครื่องใช้ที่ปรากฏในวังรามันห์อยู่ในความครอบครองของต่วนอาซิเยาะห์ อัลยุฟรี (กูจี) ซึ่งเป็นเจ้าของวังในปัจจุบัน ได้แก่

1. คาบ ซึ่งได้รับพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มี 2 เล่ม เล่มหนึ่งส่วนหัวเป็นรูปสิงห์ ทำจากทองเหลือง ยาวประมาณ 70 เซนติเมตร ส่วนอีกเล่มหนึ่งยาวประมาณ 70 เซนติเมตร ตัวมีกคาบมีลวดลายสวยงาม เป็นรูปนาคราช

2. เชี่ยนหมาก ประกอบด้วยตัวเชี่ยนหมาก ซึ่งทำจากไม้สัก ไม้ยังอยู่ในสภาพดีเป็นมันเงา กระปุกใส่ขี้ผึ้ง และเต้าปูน ทำจากทองเหลือง ไม่มีลวดลายใดๆ

3. ภาษาละโล่ชนม ทำจากโลหะเงิน มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยม มีลายนูนรูปต้นไผ่ไว้ทั้ง 4 ด้านอย่างไม่เป็นระเบียบ สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นศิลปะของชาวจีน เพราะมีความอ่อนช้อยประณีตและสวยงาม สามารถแยกส่วนประกอบได้ (ภาพที่ 41 หน้า 129)

4. ภาษาละโล่ของ ทำด้วยไม้มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยม ประดับด้วยมุกวางเรียงเป็นรูปดอกไม้

5. ถ้วยกระเบื้อง เป็นถ้วยกระเบื้องจีน มี 2 ใบมีรูปผู้หญิงแต่งชุดจีนกำลังรำยรำและมีผู้ชายนั่งเป่าขลุ่ยอยู่ข้าง ๆ ถ้วยกระเบื้องปรากฏอักษรจีนอยู่ด้านข้างเป็นแนวขวาง และมีตราประทับอยู่เบื้องล่าง

6. พานทองเหลือง ทำจากทองเหลือง มีลายขลุ่ยสามเหลี่ยมและวงกลมขอบพานเป็นรอยหยัก (ภาพที่ 42 หน้า 130)

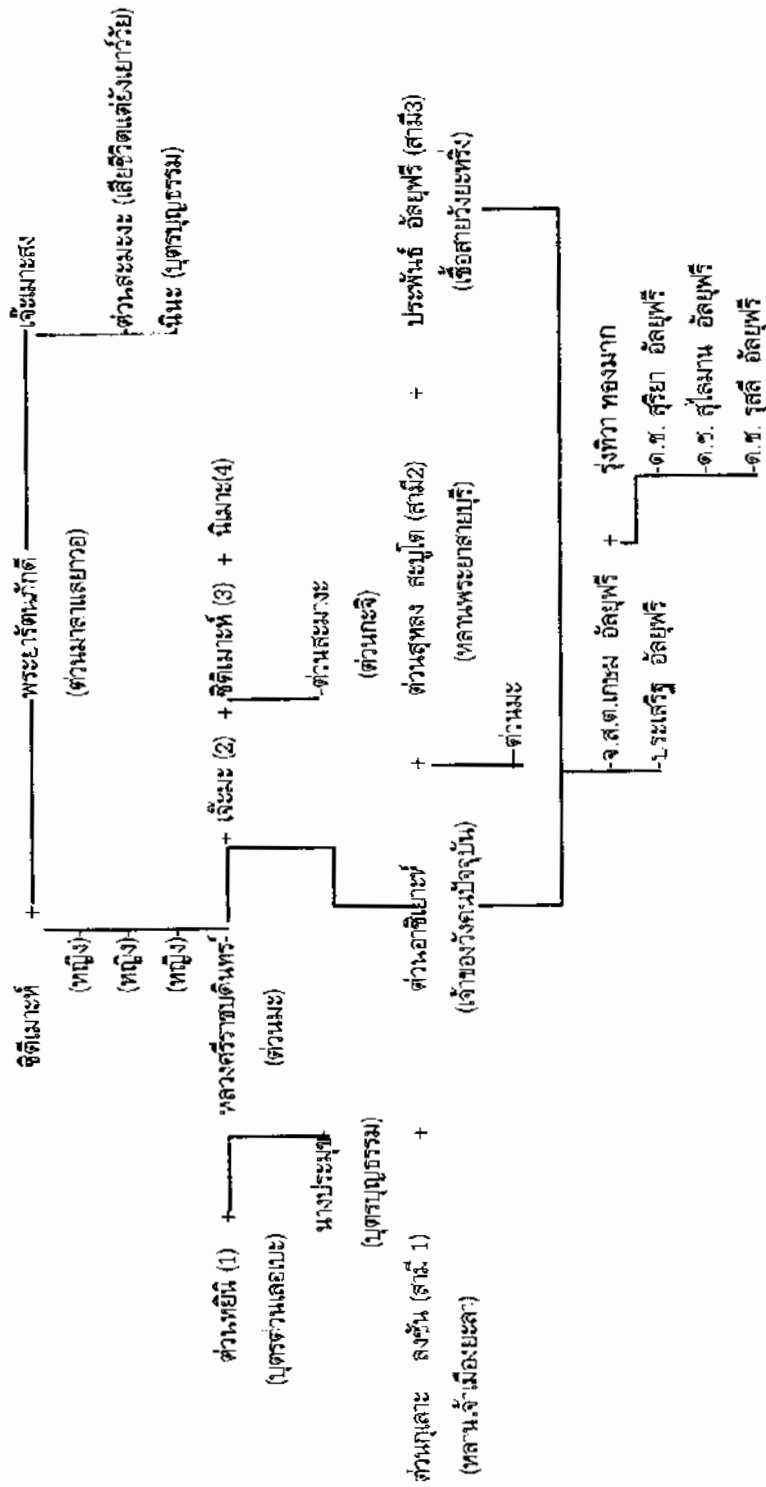
7. จีนส่วนของเตียงพระยารัตนภักดี (ส่วนมาลาแลยาวอ) ซึ่งขลุ่ยเป็นลวดลายพรรณพฤกษาแบบศิลปะชาวอยู่ในสภาพชำรุดผุพังเกือบหมดแทบไม่หลงเหลือร่องรอยให้เห็น มีเพียงบางส่วนที่สามารถมองเห็นศิลปกรรมได้ชัด (ภาพที่ 43 หน้า 130)

วังรามันห์ในอดีตได้สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างเจ้าเมืองรามันห์และราชธานีอย่างชัดเจน แม้ว่าในบางครั้งความสัมพันธ์ระหว่างเมืองทั้งสองอาจไม่ราบรื่น ความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างเมืองรามันห์กับกรุงเทพฯ นี้แสดงให้เห็นความเข้มแข็งทางการเมืองของเมืองรามันห์ที่ไม่หวั่นเกรงอำนาจจากส่วนกลางแต่อย่างใด

สำหรับสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมของวังย่อมสะท้อนให้เห็นอิทธิพลของศิลปะท้องถิ่นที่ผสมผสานกลมกลืนกันอย่างงดงามในรูปแบบของเรือนไทยมุสลิมที่หาได้ยากในปัจจุบัน ส่วนสิ่งของเครื่องใช้ภายในวังเท่าที่ ยังคงมีอยู่ส่วนหนึ่งเป็นสิ่งของพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งสะท้อนให้เห็นความผูกพันระหว่างกรุงเทพฯ กับเจ้าเมืองรามันห์ในลักษณะที่ค่อนข้างใกล้ชิด บางส่วนเป็นสิ่งของที่นำเข้ามาจากต่างประเทศย่อมบ่งบอกถึงความสัมพันธ์ของเจ้าเมืองรามันห์กับชาวต่างประเทศที่เดินทางเข้ามาติดต่อค้าขายอย่างกว้างขวาง

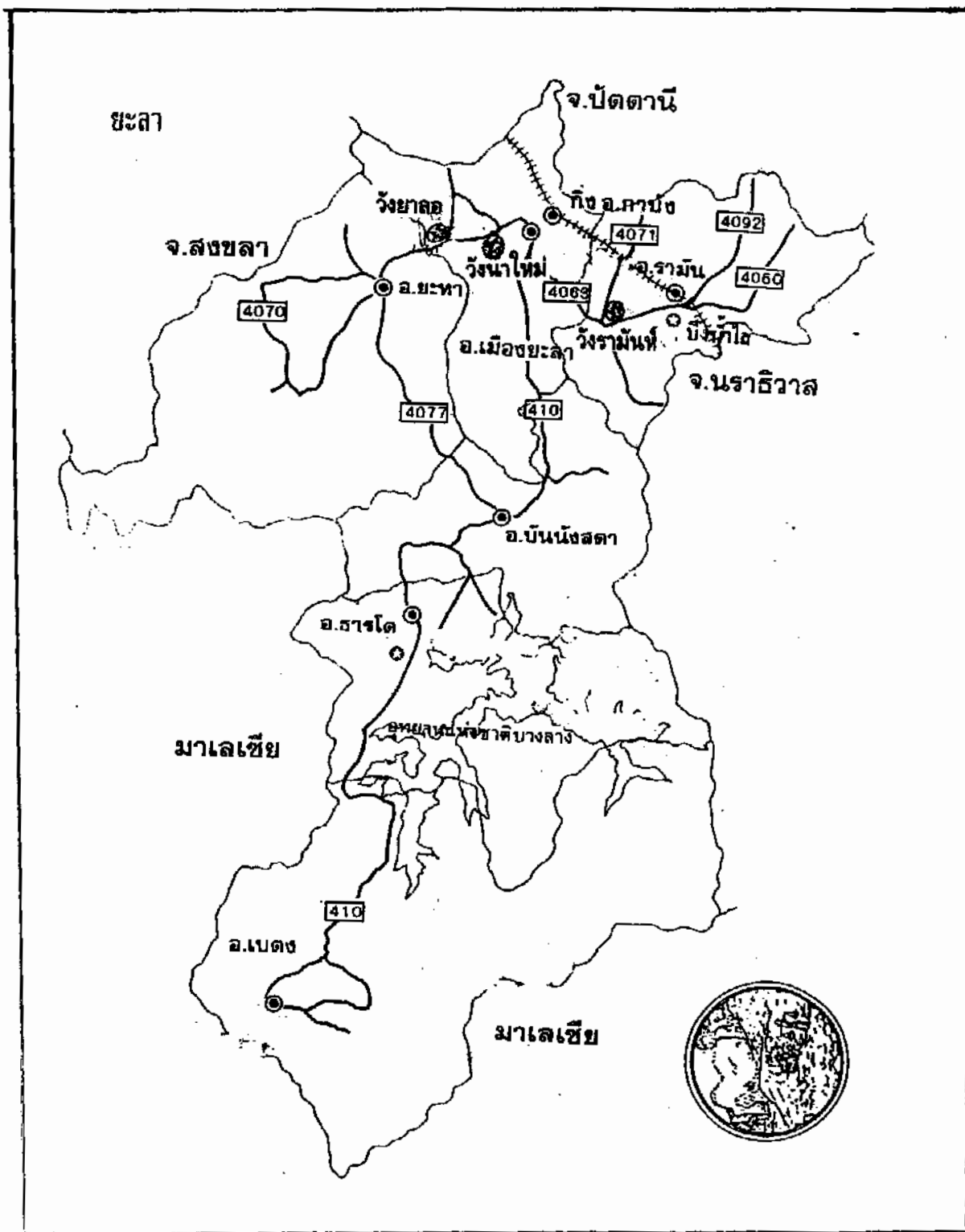
แม้ว่ากาลเวลาจะผ่านไปเนิ่นนาน แต่ร่องรอยแห่งความรุ่งโรจน์ของวังรามันท์ในอดีตได้สร้างความภาคภูมิใจให้แก่ชาวรามันท์และลูกหลานเชื้อสายเจ้าเมืองรามันท์เป็นอย่างยิ่ง ประวัติศาสตร์แห่งเมืองรามันท์จะยังคงหลงเหลืออยู่ในความทรงจำของชาวรามันท์ตลอดไปในรูปของคำบอกเล่าที่กล่าวขานต่อ ๆ กันมาของผู้อาวุโส ผู้รู้ในท้องถิ่น และผู้คนที่ใส่ใจใคร่รู้ประวัติศาสตร์ของวังรามันท์ตลอดมา

ภาพที่ 37 แผนภูมิการสืบเชื้อสายวงษ์วานันท์

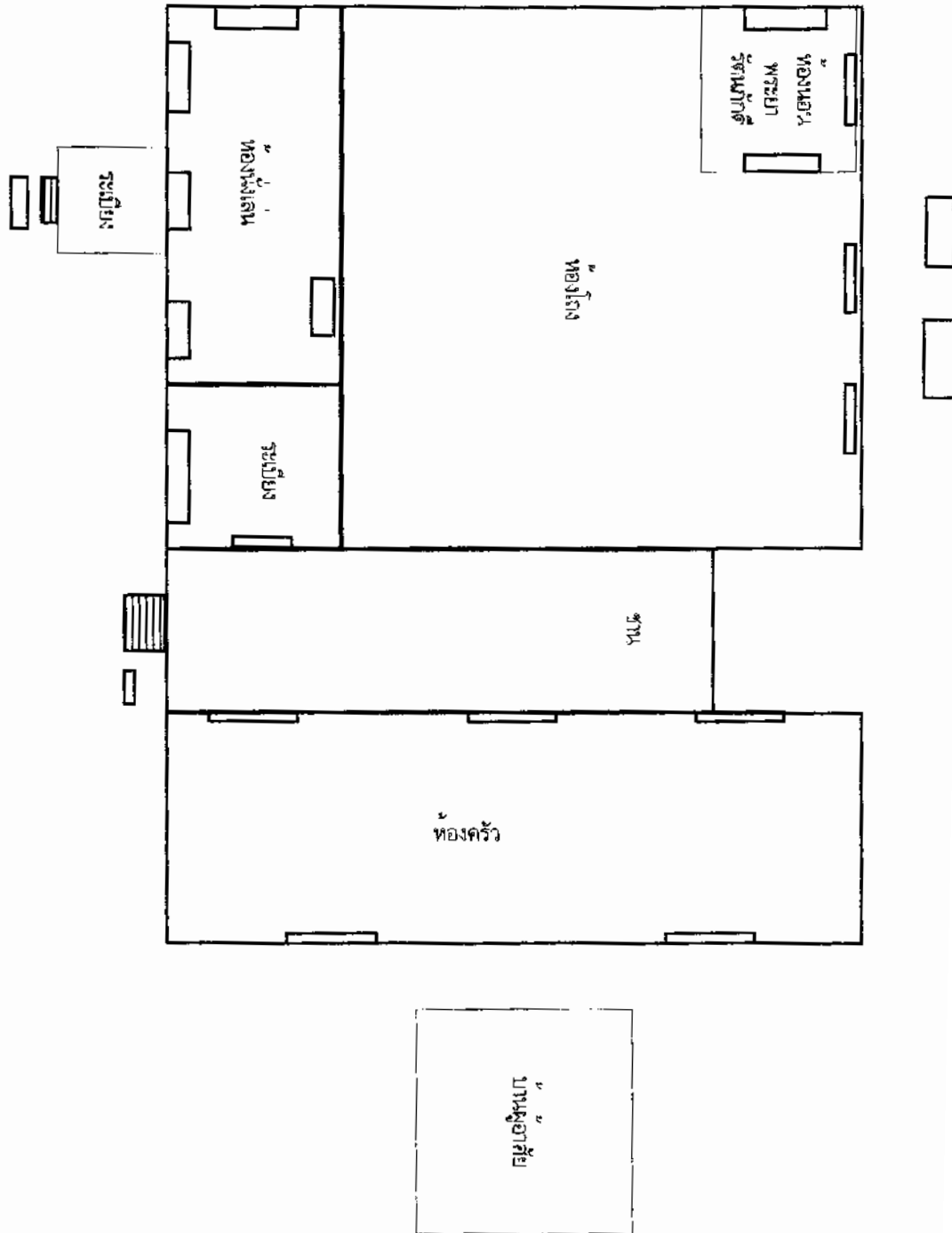
ที่มา : อารีย์ กิจถาวร (สัมภาษณ์), 10 เมษายน 2538.

ภาพที่ 38 แผนที่จังหวัดยะลา

ที่มา : ท.สุขแสง , 2537 : 47.

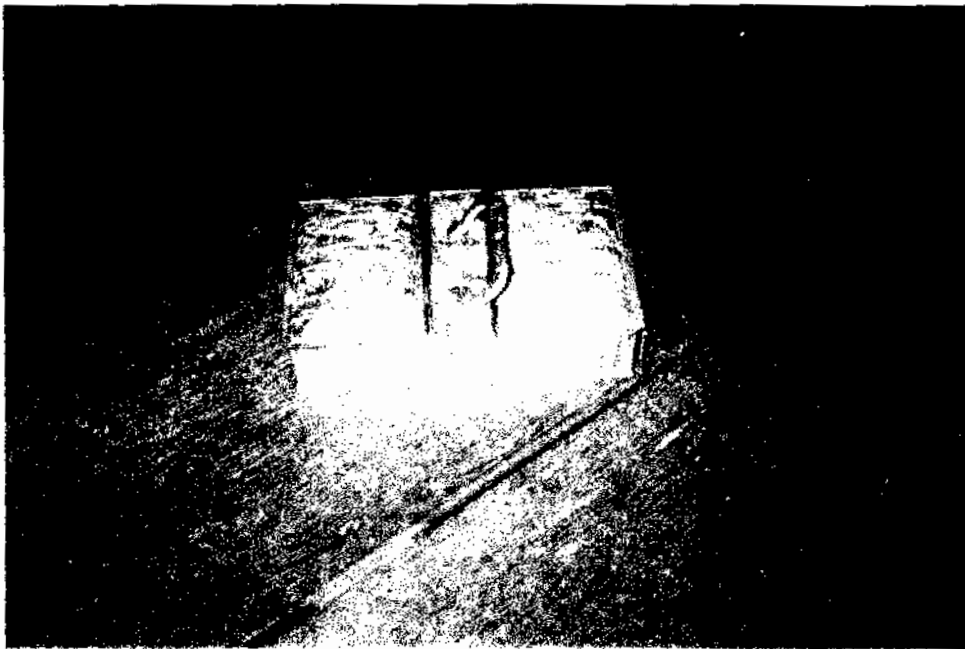
ภาพที่ 39 แผนผังการใช้พื้นที่วังรามัญปัจจุบัน

ที่มา : อาชิเงะห์ อัสยุฟี่ (สัมภาษณ์) , 10 เมษายน 2538.

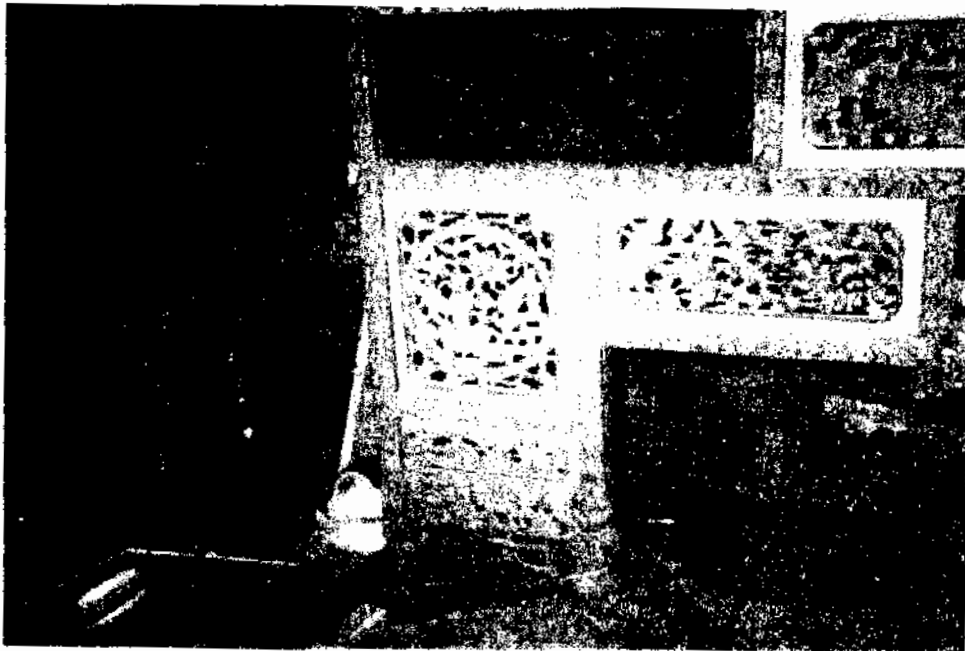
ภาพที่ 40 ตั๋วอาคารวังรามัญในปัจจุบัน

ภาพที่ 41 ภาชนะใส่ชนม วังรามัญ

ภาพที่ 42 เครื่องทองเหลือง เป็นเครื่องใช้ในวังรามันท์

ภาพที่ 43 ชิ้นส่วนเตียงของพระยารัตนภักดี ลวดลายพรรณพฤกษาแบบศิลปะชาว